

O SCRISOARE INEDITĂ DIN BUCUREȘTI ANULUI 1859 AFLATĂ ÎN ARHIVELE BĂIMĂRENE

**V. CĂPÎLNEAN
K. OSZÓCKI**

După înfrângerea revoluției de la 1848 în Principatele Române și în țările vecine, în urma regimurilor absolutiste instaurate în aceste țări, mulți participanți la revoluție și în special conducătorii ei, au fost nevoiți să ia calea pribegiei.

Așa s-au petrecut lucrurile cu revoluționarii români, care au luat drumul Franței, cu cei maghiari ș.a.m.d., care și-au căutat refugiul în alte părți ale lumii.

Un astfel de emigrant trebuie să fi fost și Sarizer-Kani-Pál, semnatarul scrisorii ce o publicăm în continuare, adresată din București lui Ștefan Irinyi, proprietar în satul Irina, din județul Satu Mare și fost comisar guvernamental în timpul revoluției de la 1848 din Ungaria.

De altfel scrisoarea e semnată numai Kani-Pál. Numele de Sarizer l-am aflat dintr-un inventar al fondului arhivei familiei Irinyi, în care se face precizarea respectivă.

Scrisoarea pe care o publicăm, descoperită recent în fondul familial la care ne-am referit, ni se pare interesantă sub aspect documentar din mai multe puncte de vedere. În primul rând, așa după cum rezultă și din text, semnatarul ei a fost prezent la București, în ziua de 24 ianuarie 1859, când a fost ales Alexandru Ioan Cuza domn al celor două Principate, chiar dacă relatarea acestui mare eveniment pentru istoria noastră națională este făcută foarte laconic.

În al doilea rând ea prinde o serie de detalii privind Bucureștii anului 1859, cu farmecul și coloritul său specific, văzut de un călător străin.

În fine, din rîndurile scrisorii rezultă proverbiala ospitalitate românească și simpatia cu care a fost înconjurat peste tot la Galați și București acest emigrant străin, căruia i s-a făcut chiar propunerea să rămână la Galați, în cazul în care se gîndește să renunțe la alte drumuri.

București, 7 februarie 1859

DRAGUL MEU ȘTEFAN!

Și în străinătate îmi aduc aminte de prietenia ta și precum ți-am promis îți trimit vești despre mine. Eu încă la începutul lui decembrie am călătorit prin Ardeal și trecind prin Sibiu și Brașov am ajuns, prin Focșani, în Țara Moldovei, apoi am mers spre Brăila și Galați, unde Dunărea se varsă în Marea Neagră. Ambele orașe sînt porturi mari unde se găsesc vase și vapoare din lumea întreagă. De aici, la numai două zile de călătorie pe mare se află Constantinopolul, unde am voit să ajung, dar mi-au trecut banii. Mi se cereau 5 galbeni și nu m-am putut duce... În asemenea situație ce era să fac? N-am cunoscut pe nimeni și m-am gîndit: te duci și vizitezi orașul. Cum mă întorc din port spre oraș, mă oprește un cetățean cam de 40 de ani. Bănuiam că e mare în grad fiindcă purta șapcă de căpitan. La vapoare mă oprește și îmi vorbește românește, dar am înțeles puțin (doar cît am învățat pentru necesitățile călătoriei). Am înțeles că, de bună seamă, am întîrziat fiindcă din cauza ghețurilor de pe Dunăre vapoarele s-au oprit și în ziua aceea pleca de aici ultimul vapor turcesc. Pînă nu se vor deschide din nou drumurile maritime vor circula numai vapoare cargobot turcești și fiindcă se opresc în fiecare oraș și insulă stau și cite două săptămîni în larg, și astfel călătoria este foarte incomodă în acest frig.

Întrebat cum și de unde vin și încotro mă duc, la toate acestea am răspuns cu greu și atunci el s-a convins că trebuie să-mi vorbească în altă limbă.

Eu îi-am relatat că de unde vin și unde vreau să plec și ce fel de limbi cunosc. Cînd i-am amintit de limba slovacă și slavă a început să converseze cu mine în sîrbă, astfel că imediat ne-am înțeles mai bine și m-a invitat să rămîn la el pînă pornesc din nou vapoarele.

Pentru mine această ofertă a fost foarte bună, într-o țară străină.

Imediat m-a luat de braț și am pornit împreună spre oraș, unde ne-a așteptat un birjar, am urcat și am ajuns la casa lui. Acolo mi-am dat seama unde și la cine mă aflu — la Spătar Jean Dobreanu (Bassa General Haafen Commando) — comandantul portului. La el m-am ospătat o săptămînă bine... Pești sînt cu sute de mii, cei mai buni pești dunăreni ca, sardele, caviari, raci de diferite specii etc. Cînd timpul era frumos mergeam împreună cu bărci și plase (la pescuit). În ceea ce privește vinul: există aici așa numitul vin din Rustiuc care seamănă cu vinul de pe Cîmpia Eriului, numai că nu se dă nici o importanță vinurilor indigene deoarece sînt vinuri, tutun și țigări franceze, spaniole, engleze și americane destule, iar pentru stăpînul casei fiecare dintre acestea sînt prețioase. Toate cămările și pivnițele sînt pline cu vin, rom, șampanie din Bordeaux etc. ...

Totodată am făcut cunoștință cu un boier (român) cu care m-am împrietenit — îl cheamă Cantacuzino, care m-a invitat la București, la alegerea domnului Țării. Cum nu m-aș fi dus cînd el are aci un palat minunat, în care ne-am refugiat!

Datorită timpului frumos și cu sprijinul comandantului a pornit în jos pe Dunăre un vapor cu care am călătorit și noi. Ne-am oprit la Silistra unde am vizitat cetatea, iar de aici am călătorit până la Giurgiu, de unde în 10 ore cu poștalionul am ajuns la București. În timpul călătoriei am trecut și pe lângă Oltenița, unde mi-a atras atenția asupra bătăliei celei mari. Am vizitat centrul și monumentele localității.

Destul însă despre drum, acum despre București. Aci s-a proclamat Unirea și principele Cuza (un liberal) care a fost deja ales dom al Moldovei, a devenit și aci domn!

Bucureștiul este un oraș grandios, construit în stil oriental, cu 380 de biserici, cu un teatru francez, unul italian și român, unde se găsesc oameni din întreaga lume, ale căror interese sînt asigurate de către consuliile respective.

Totul este liber aci inclusiv comerțul. Oricine poate deschide prăvălie de cîte și de care vrea, o poate închide cînd dorește și să se ocupe de altceva, fără ca să ceară voie sau să fie întrebat de cineva. Circulă aci bani din întreaga lume: de aur, de argint, dar nu se cunoaște „bankot“ (bancnota), pe care nici nu o iau în considerare. Armata de aci este îmbrăcată și instruită în mod muscălesc (rusec). Ofițerii sînt instruiți la academia militară. De altfel fiecare „clasă“ își are aci academia ei, atît medicii cît și inginerii și ceilalți, fiecare cu uniforma lor, care după absolvire sînt repartizați în principatul lor. În afara de acestia, străinii: fiecare națiune are un consul, episcop, avocați și medici, hoteluri, teatre, casinouri și aș.m.d. Aș mai putea să-ți scriu multe, despre ceea ce este nespus de interesant, îți voi scrie mai multe din Constantinopol și din India. Poimîine plec spre Galați la comandantul portului, care mi-a promis că mă va trimite cu primul vapor la Constantinopol și m-a rugat că dacă nu voi rămîne acolo să mă întorc și să-l ajut...

Al tău prieten

Kani-Pál

Traducere din limba maghiară

Bukarest 7-dik febr(uár) 1859.

KEDVES JÓ PISTÁM

Megemlékezek a külföldön is barátságodra; és ígéretem szerint hirt adok, hogy eddig hol voltam és vagyok. Én még de(cem)ber elején Erdélyben ugymint Szebenyen és Brassón keresztül utaztam és Foksáhnál a Moldva országra érkeztem, ahonnan Breilába, Galacig ahol a Duna a Fekete tengerbe ömlik. Mind a két város nagy kikötő és az egész világ minden részéből hajók és gőzösök találtaknak. Innen csak két napi járás a tengeren keresztül Konstantinápoly, ahová igyekeztem, de pénzem-

ből kifogytam..., mert 5 aranyat kértek nem mehetem... Ilyen helyzetben mit csináljak; nem ösmertem senkit. Gondoltam bé mész és megnézed a várost és a kikötőről béléfel fordulok. Nékem jön egy olyan 40 éves ember. Láttam, hogy valami ragjának kellett lenni, mert olyan sapkája volt mint a kapitányoknak. A gőzösök-nél megállít és kezdett románul beszélni, valami keveset értettem (amit út közben tanultam, a szükségeseket). Értettem, hogy annyit mondott, hogy bizonyosan elkéstem mert a Dunán a jég miatt a gőzösök megszüntettek és innen ma az utolsó török gőzös megyen. Mig meg nem nyitják a gőzösök comunicációját ujra, csak közönséges török hajók teherrel járnak. És mivel minden város és szigetnél megállanak két hétig is a tengeren járnak kényelem nélkül ebbe a hidegbe. (Kérdé) hogy jöttem én, és honnan és merre megyek — én valahogy feleltem mind ezekre amire látta, hogy talán más nyelven kell evvel beszélni. Én előadtam, hogy honnan jövök, hova akarok menni és micsoda nyelveket tudok. Mikor tót-szláv nyelvet említettem kezdett vélem szerbül beszélni — és úgy mindjárt ment a conversatio jobban. Megkért míg a gőzösök járnak maradjak nála. Rám nézve az ajánlat nagyon jó volt idegen országba, és mindjárt karonfogva, bevitt a város felé ahol egy birzsár várt, felültünk és bevitt a házába. Ott tudtam meg, hogy hol vagyok és kinél — Spătar Iean Dobreanu — kikötő parancsnok (Bassa-General Haafen Commando). Nála vagy egy hétig jól éltem... százezerrel vannak itten a legjobb dunai halak; szardínia, caviar, rák specieszek stb... Ha szép idő volt magunk mentünk csónakokkal, hálókkal. Ami a bort illeti vagyon itt az úgy nevezett rusztukki bor, olyan mint az érmelléki, csak hogy nem fordítanak a belföldi borra semmi figyelmet mert itt francia, spanyol, angol, amerikai — bor, — dohány, szivar untig vagyon — és a házi gazdámnak mind egyik kedveskedik, — teli vagyon minden kamarája, pincéje borral, rummal — Bordeaux champany stb... Egy bojárral aki egyszersmind jó barátom lett, megösmérkedtem Cantacuzinónak hívják. Felszólított, hogy menyünk Bukarestbe a hercegi választásra elvisz. Hogyne mentem volna, itt vagyon néki szép palotája ahová szaladtunk. A szép idő véget és... az öreg parancsnok protekciójánál fogva ment lefelé a Dunán egy gőzös amelyikkel indultunk. Szilisztránál (Silistra) megállottunk ahol a várat megnéztük és onnan Gyurgyeváig (Giurgiu), ahonnan postával 10 óra alatt Bukarestbe voltunk. Utközben Oltenitza mellett elmentünk, ahol figyelmeztetett a nagy útközetre és meg néztem a tért és monumentjaikat. Elég az utról most Bukarestről. Itt Proclamálták az Uniót és Cuoza herceget (egy liberálist) akit már moldovai hercegnek választottak, itt is herceg.

Bukarest nagyszerű város orientáli stilusra építve 380 templommal, egy francia-olasz és román színházzal. A világ minden részéből vannak itt nemzetek kik Conzulok által őriztetnek... Minden szabad a kereskedés is. Ki-ki nyithat boltot amilyent és ahányat akar, bezárhatja amikor akarja máshoz foghat anélkül, hogy valakinek szól vagy megszólítottatik. Minden pénz az egész világból itt jár; ezüst, arany, a bankót nem ösmerik, el sem veszik. A katonaság mind muszka adjustinungba vagyon és muszka módra vannak gyakorolva. Tisztjeit az itteni akadémiáktól kapják. Különben minden nevelt osztálynak, van itt akadémiája, mind orvosnak, ingeneor és a többi külön-külön egyenruhában, akik azután a hercegségekben alkalmazást nyernek. Azonkívül az idegennek; minden nemzetnek van itt külön consulja, püspökje, prokátorjai, orvosai, — hotelyei, színháza, casinója és a többi. Sokat lehetne

még írni ami kimondhatatlan — majd Constantinápolyból többet és Indiából. Én holnapután indulok vissza Galacig az kikötő parancsnokhoz és ő megígérte, hogy az első gőzössel vitett Constantinápolyba és ha ott nem maradnék jöjjenek vissza és segítsék neki...

Öszinte barátod

Kani-Pál

Arh. Stat. Baia Mare.

Fond. „Familia Irinyi“, doc. Nr. 602/1859.

EIN UNBEKANNTER BRIEF AUS DEM JAHRE 1859 IM MARAMURESCHER ARCHIV

(Zusammenfassung)

Das von den Forschern V. Căpîlnean und K. Oszóczki veröffentlichte Dokument gehört einem ungarischen Revolutionär von 1848/49 Sarizer-Kani Pál, das an seinem Freund Irinyi Stefan aus der Ortschaft Irina, Kreis Satu Mare, geschrieben wurde.

Nach der Niederringung der Revolution von 1848/49 ging er nach Transilvanien, in die Moldau und Walaches bis nach Galatz und am 24 Januar 1859, als Alexandru Ioan Cuza zum Herrscher der rumänischen Fürstentümer gewählt wurde, ist er in Bukarest, von wo er an seinem Freund über die Ereignisse berichtet.

Gleichzeitig beschreibt er auch die gegend und die Menschen die er begegnete, mit denen sich befreundete und die ihm den Weg zurück legen halfen, aber sie machten auch den Worschlag in Rumänien zu bleiben, falls er die Absicht ändert und auf einen initialen Plan verzichtet.